

ЎЗБЕКИСТОН ВА ХИТОЙ ЎРТАСИДАГИ ҲАР ТОМОНЛАМА МУНОСАБАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АСОСЛАРИ

Сардор Бобоярович Нуриддинов
Бобомурод Курбонович Авазов
Каримберди Тавбаевич Қаршиев

Тошкент давлат транспорт университети ассистенти

Фозил Фарход ўғли Хасанов

Тошкент давлат транспорт университети к-а ўқитувчиси

mr.john.1991@list.ru

АННОТАЦИЯ

Ҳар томонлама ўзаро манфаатли муносабатлар. Ўзбекистон географик жойлашувига кўра Марказий Осиёнинг юраги ҳисобланади. Мамлакат аҳолиси Марказий Осиё умумий аҳолисининг тахминан 50% ни ташкил қилади. Ўзбекистон шимоли-ғарбида Орол денгизига яқин бўлиб, Қозоғистон, Афғонистон ва Туркманистон билан чегарадош. Ўзбекистон ғарбга олиб борадиган чорраҳасида жойлашган. Ўзбекистон қадимда маданият ва савдо чорраҳаси, Европа ва Осиё ўртасидаги асосий йўлак вазифасини бажариб келмоқда. Археологларнинг фикрича, Буюк Ипак йўли аввалига дипломатик алоқаларни ўрнатиш йўли, кейин эса савдо-сотикни ривожлантириш йўли сифатида юзага келган[1].

Калит сўзлар: дипломатия, Хитой, сиёсат, иқтисодиёт, Марказий Осиё.

КИРИШ

Хитой қадимги давлат бўлиб, ҳудуди бўйича Канада ва Россиядан кейин учинчи ўринда туради. Ўзбекистон учун Хитой Осиё-Тинч океани минтақасидаги муҳим ҳамкор ҳисобланади. Хитой аҳолиси бутун дунё аҳолисининг 25% ни ташкил қилади. БМТ маълумотларига кўра, XXI-асрнинг ўрталарига келиб Хитой дунёнинг етакчи иқтисодчиларидан бирига айланади[2]. 2018-йилда яқинда 30 ёшга тўладиган ислоҳот ва очиқлик сиёсати Хитой иқтисодиётини дунёда алоҳида ўринни эгаллаб ва уни дунёда иккинчи ўринга чиқиб олди. 2021-йилда Ўзбекистон ва Хитой ўртасидаги товар айирбошлаш ҳажми 8,4 миллиард АҚШ долларини ташкил этди, Хитой Ўзбекистон учун энг йирик инвестор ва 3 йил давомида қаторасига иккинчи савдо ҳамкори бўлди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ўзбекистон-Хитой муносабатларининг ривожланиши Ўзбекистоннинг ички ислохотларига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин, буни қуйидаги реал объектив хулосалар билан аниқлаш мумкин[4,5]:

Биринчидан, жойлашувига кўра, Ўзбекистон денгизга чиқа олмайдиган давлатдир. Денгизга энг яқин йўл Хитой орқали ўтади.

Иккинчидан, Хитой нафақат аҳоли сони, балки иқтисодий ривожланиш тезлиги жиҳатидан ҳам Осиёдаги йирик давлатдир. Хитой Бош Ассамблея аъзоси ва БМТ Хавфсизлик Кенгаши аъзоси. Хитойнинг жаҳон миқёсидаги маъқеи аста-секин юксалиб бормоқда. Хитой билан муносабатларнинг мустақамланиши нисбатан ёш мустақил давлат бўлган, сиёсий ва иқтисодий соҳада алоҳида ўрин тутадиган Ўзбекистоннинг халқаро мақоми ва нуфузининг ижобий динамикасини оширишга ёрдам беради[3].

Учинчидан, иқтисодий жиҳатлардан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон ва Хитой алоҳида геосиёсий устунликка эга. Хитой Ўзбекистон учун қўшни давлат. Уларнинг чегаралари орасидаги масофа атиги 150 км. Иккала давлатнинг иқтисодий ва геосиёсий устунлиги бир-бирини тўлдирувчи муносабатлардан келиб чиқади.

Тўртинчидан, Хитой дунё хавфсизлиги ва тинчлигини сақлашда фаол иштирок этаётган улкан давлатдир. Ўзбекистон мустақилликка эришгач, ўз навбатида ўз хавфсизлигини таъминлаши, минтақада сиёсат ва иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлаши, Хитой билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиши зарур. Бундан ташқари, ҳар икки давлат ҳудудида ўзбек миллати, Ўзбекистон халқлари билан келиб чиқиши муштарак, маданияти ва дини бир хил бўлган Хитойнинг ғарбий қисмида бошқа миллат вакиллари истиқомат қилади. Бинобарин, дўстона яхши қўшничилик муносабатларини сақлаб қолиш нафақат Хитойнинг ғарбий қисмининг ривожланишига, балки бутун Марказий Осиёнинг барқарор ривожланишига ҳам таъсир кўрсатади[6].

Бундан ташқари, Марказий Осиё Хитой учун энергия ресурсларини импорт қилишнинг муқобил йўлидир. Хитой Ўзбекистонни жадал ривожланаётган давлат деб билади ва тенг ҳуқуқли асосда узоқ муддатли ҳамкорликни ривожлантиришга тайёр. Айниқса, сўнгги пайтларда Хитойнинг Ғарбий қисми хавфсизлигини таъминлаш мақсадида Марказий Осиё мамлакатлари билан муносабатларни ривожлантиришга эътибор қаратилаётгани Хитойни

Ўзбекистон билан ҳар томонлама муносабатларни ривожлантиришга туртки бўлди.

Халқаро ташкилотлар доирасидаги икки томонлама муносабатларни ривожлантириш. Ўзбекистон-Хитой дипломатик муносабатлари давлатлараро муносабатлар ва расмий ташрифлар алмашинуви билан бир қаторда ШХТ каби халқаро ташкилотлар доирасида ҳам изчил ривожланиб бормоқда, бу эса узоқ муддатли алоқаларни қўллаб-қувватлаш ва ҳамкорликни яқиндан ривожлантириш учун икки томонлама ва кўп томонлама ҳамкорлик платформа яратади. Бу икки давлатга хавфсизликни таъминлаш имкониятини берувчи ташкилотдир. Ўзбекистон Хитойнинг хавфсизликни таъминлаш ва терроризмга қарши курашдаги асосий ҳамкоридир[4].

Ўзбекистон ва Хитойнинг ШХТ доирасидаги ҳамкорлиги 1998 йил апрел ойида ШХТ ташкил этилди. Унинг асл номи Шанхай бешлиги эди. Аъзо давлатлар қаторига Россия, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Хитой каби собиқ социалистик республикалар кирди. 2000-йил июл ойида Тожикистон пойтахти Душанбе шаҳрида бўлиб ўтган Шанхай бешлиги саммитида Ўзбекистон кузатувчи давлат сифатида иштирок этди. 2001 йилда Шанхайда йиғилиш бўлиб ўтди. Кейин бешта иштирокчи давлат Ўзбекистонни ташкилотга қабул қилди ва бу ташкилотнинг Шанхай ҳамкорлик ташкилоти ёки “Шанхай олтилиги” деб ўзгартирилишига олиб келди. Шанхай ҳамкорлик ташкилотини тузиш тўғрисидаги декларация, терроризм, сепаратизм ва экстремизмга қарши кураш бўйича Шанхай конвенцияси, Ўзбекистонни “Шанхай бешлиги” механизмига улаш тўғрисидаги қўшма баёнот ШХТ томонидан қабул қилинган дастлабки ҳужжатлар ҳисобланади[7].

ШХТга аъзо бўлишнинг асосий сабаби 2000-йилда мамлакатда терроризм, экстремизм, сепаратизм таҳдиди пайдо бўлганлиги эди. Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И.Каримов минтақа хавфсизлигини таъминлаш, уч ёвуз кучга қарши курашиш мақсадида биринчи навбатда хавфсизлик нуқтаи назаридан ушбу ташкилотга қизиқиш билдирган эди. ШХТ доирасида 2002 йилда Минтақавий аксилтеррор тузилмаси ташкил этилди ва унинг штаб-квартираси ШХТга аъзо давлатлар қарори билан Тошкент шаҳрида жойлашган эди. ШХТ ҳамкорлиги доирасида Ўзбекистон-Хитой муносабатлари алоҳида ўрин тутди. Марказий Осиё худудида Афғонистонга географик жиҳатдан яқин бўлганлиги сабабли гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний айланиши хавфи кучлилиги, шунингдек, қашшоқлик ва ишсизлик билан боғлиқ айрим муаммолар мавжуд бўлганлиги сабабли, бу “ёвузликнинг уч кучи”нинг

ривожланиши учун шароит яратади. Бу эса Марказий Осиё ривожига катта таъсир кўрсатиши мумкин. Бу масалалар юзасидан Ўзбекистон ва Хитой тез-тез фикр алмашади, муаммоларни ҳал этишнинг умумий йўллари излайдилар, шу боис ШХТ доирасида икки давлат “ёвузликнинг уч кучи”га қарши курашда муҳим ўрин тутди[8].

ХУЛОСА

Бундан ташқари, ШХТ доирасида Ўзбекистон ва Хитой иқтисодий ҳамкорликка алоҳида эътибор қаратмоқда. Айни пайтда ташкилот доирасида иқтисодий ҳамкорликнинг роли изчил ортиб бормоқда. Шу тариқа ШХТнинг ривожланиш йўли соғлом руҳда давом этмоқда. Сўнгги йилларда энергетика ва транспорт соҳасидаги ҳамкорлик тобора кучайиб бормоқда. Умуман олганда, ШХТ икки давлат ўртасидаги муносабатларни ривожлантиришда ажралмас рол ўйнади. Ташкилотнинг тўғри ишлаши туфайли иқтисодиёт соҳасида ривожланиш рағбатлантирилди, хавфсизлик, икки давлат ўртасида яқинроқ мулоқот ўрнатишда ўзаро ишонч ортди ва ҳоказо. [5]. Ўзбекистон-Хитой муносабатларининг ривожланиши, жумладан, ШХТ ривожига боғлиқ. Хитой Марказий Осиё давлатларининг ривожланишига хиссасини кўшмоқда. Бунда Хитой ШХТга таянади. Ўз хавфсизлигини таъминлаш ҳақида гапирганда, Ўзбекистон Хитой билан муносабатларни эътибордан четда қолдирмаслиги керак, чунки Хитой Марказий Осиёда минтақавий хавфсизликни таъминлашда катта рол ўйнайди. Хитой Ўзбекистон иқтисодиётига йирик сармоядор, Хитой сиёсий ва дипломатик ресурсларга эга, бу Ўзбекистонни ўзига тортади.

REFERENCES

1. Линь Мянцзинь, Лю Цзян. Причина формирования Шанхайской Организации Сотрудничества. Журнал «Международная политика и наука», № 17 от 2009 год, С. 52
2. Дуань Сюфан, Хуань Си. Роль экономического сотрудничества Китая в пространстве ШОС. Журнал «Форум общественных наук Синьцзяня» № 4,, 2013 год, С. 24
3. Сардор Бобоярович Нуриддинов (2022). ТРАНСПОРТ СОҲАСИДА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТРАНСПОРТ КОРИДОРЛАРИ САЛОҲИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 710-716.
4. Бобоярович Сардор Нуриддинов, & Сардор Анвар Ўғли Жўраев (2022). ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING “БИР

МАКОН – БИР ЙЎЛ” ЛОЙИҲАСИДАГИ МАНФААТЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 232-238.

5. Boboyarovich N. S. PRIORITIES OF UZBEK-CHINESE COOPERATION IN “THE ONE BELT-ONE WAY” INITIATIVE. – 2020.

6. Нуриддинов, С. Б. (2020). PRIORITIES OF UZBEK-CHINESE COOPERATION IN “THE ONE BELT-ONE WAY” INITIATIVE. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ КОНСЕНСУС, 1(2).

7. НУРИДДИНОВ, С. THE “ONE BELT-ONE WAY” INITIATIVE IS A PRIME EXAMPLE OF COOPERATION BETWEEN STATES. UNIVERSITETI XAVARLARI, 2020,[1/5] ISSN 2181-7324.

8. Нуриддинов, С. Б. (2020). ПРИОРИТЕТЫ УЗБЕКСКО-КИТАЙСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ИНИЦИАТИВЕ" ОДИН ПОЯС-ОДИН ПУТЬ". Транспорт шелкового пути, (2), 10-13.

